

Uvod: Prepletenost svetov

TINA PALAIĆ

Monografija *Prepletenost svetov: zgodovine in refleksije zunajevropskih raziskav v Sloveniji* ponuja vpogled v pretekle in sodobne prakse raziskovanja zunajevropskih kultur na Slovenskem v okviru različnih disciplinarnih področij, s poudarkom na etnologiji in antropologiji ter raziskavah Azije. Besedila v monografiji osvetljujejo izbrane vidike etnološkega raziskovanja zunajevropskih ljudstev na Slovenskem v drugi polovici dvajsetega stoletja, življenje in delo dveh pomembnih etnologov, ki sta se posvečala zunajevropskemu raziskovanju v prav tem obdobju, in področje azijskih študij, vpliv zahodnih esencialističnih in orientalističnih perspektiv nanje in vprašanje dekolonizacije disciplin ter možnih alternativnih pristopov k ustvarjanju vednosti o Drugih. Orisane so tudi muzejske prakse zbiranja in predstavljanja zunajevropskih zbirk v slovenskih muzejih, monografijo pa zaokrožita prispevka s področja jezikoslovnih raziskav.

Avtorice in avtorji so svoje prispevke najprej predstavili na simpoziju *Neevropske raziskave v Sloveniji: Od zbiranja k raziskovanju*, ki je med 5. in 7. novembrom 2019 potekal v Slovenskem etnografskem muzeju. Ob stoletnici Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani sta ga organizirala Oddelek za azijske študije ter Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo te fakultete v sodelovanju s Slovenskim etnografskim muzejem. Posvečen je bil profesorju Zmagu Šmitku (1949–2018), enemu najvidnejših slovenskih etnologov in antropologov, ki je bil redni profesor na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, v svojem raziskovanju pa se je med drugim posvečal azijskim religijam in mitologiji ter obravnavanju stikov Slovencev z ljudstvi z drugih celin. Ob tej priložnosti, ki je osvetlila raznolikost zunajevropskega raziskovanja na Slovenskem, smo urednice z objavo prispevkov v dveh ločenih, a med seboj povezanih monografijah – poleg pričujoče smo pripravile še monografijo *Raziskovanje izven Evrope: teme in pristopi* – želele postaviti skupaj različna področja, metode in rezultate tega raziskovanja z namenom spodbujanja (interdisciplinarnega) dialoga ter oblikovanja novih povezav med raziskovalkami in raziskovalci za krepitev nadaljnjih prizadevanj na tem področju. Razprave na simpoziju so pokazale, da se slovenski raziskovalci in raziskovalke pri zunajevropskem raziskovanju soočajo s številnimi izzivi, med katerimi sta zlasti nezadostno financiranje raziskav na terenih zunaj Evrope in pomanjkanje institucionalne podpore za razvoj kadrovske kapacitete in razumevanja pomena tovrstnega raziskovanja za slovensko znanost, kar sta dodatna razloga za povezovanje in sodelovanje raziskovalcev in raziskovalk, ki se posvečajo zunajevropskemu raziskovanju.

ANTROPOLOGIJA IN NJENO PREUČEVANJE DRUGEGA

Znanstveno preučevanje nekaterih zunajevropskih družb in kultur ima dolgo zgodovino. Nekatere discipline, na primer indologija in sinologija, ki so se prvotno osredotočale na filološke raziskave in stare tekstualne tradicije, so se institucionalizirale že od druge polovice osemnajstega stoletja dalje. Če so filološke discipline slikale bogastvo in kompleksnost starih civilizacij, se je antropologija v devetnajstem stoletju vzpostavila kot ločena disciplina, specializirana za preučevanje »primitivnih«¹ ljudstev. Haitijski antropolog Michel-Rolph Trouillot (2003: 133–4) poudarja, da je izšla iz zamišljene vrzeli med »tukaj«² in »drugod«, med »nami«³ in »drugimi«, iz vrzeli, ki jo je poimenoval »kotiček za divjake«⁴ (*the savage slot*). Antropologija »divjaka«⁵ ni ustvarila, temveč je

samo zapolnila omenjeno vrzel, ki je obstajala že pred institucionalizacijo discipline in je temelj modernega Zahoda. Trouillot poudarja, da je z ustvarjanjem podob ter prikazov sebe in Drugih Zahod oblikoval okvir, znotraj katerega beremo svetovno zgodovino. Ta okvir je predpostavljala osrednjost Severnega Atlantika kot tisto mesto, kjer se ustvarja svetovna zgodovina, hkrati pa kot tisto točko, iz katere je to zgodbo mogoče pripovedovati. Antropologija kot praksa je pravzaprav del te geografske imaginacije, ki jo poskuša razumeti (Trouillot 2003: 1–2).

Preobrat v evropski miselnosti, ki je vzpostavil moderni Zahod, po Brunu Latourju (1993) zaznamujeta dve veliki ločnici. Prva se nanaša na dihotomijo med naravo in kulturo, druga, ki izhaja iz nje, pa predpostavlja razlikovanje med »nami« in »drugimi«. Zahodna družba ločuje med naravo in kulturo ter med znanostjo in družbo, zato je moderna, Drugi pa naj bi še vedno živeli v zmedi in prepletu obeh polov. Posledici obeh delitev sta nadvlada Zahoda nad drugimi družbami in prilastitev narave – gre za vzpostavitev mehanizmov razlikovanja, prisvajanja, izključevanja ter izkoriščanja narave in Drugih. Antropologijo so na modernem Zahodu zasnovali za raziskovanje t. i. predmodernih družb, kar pomeni, da je ločnica med enimi in drugimi inherentna vsem praksam, konceptom in vprašanjem v antropologiji. Za izhod iz te pozicije je po Brunu Latourju najprej treba prepoznati obe veliki ločnici in ju obravnavati zgolj kot določeni definiciji našega sveta (glej tudi Chakrabarty 2000; Trouillot 2003). Ti ločnici namreč ne opisujeta ne naše ne realnosti Drugih, temveč opredeljujeta določen način Zahoda pri vzpostavljanju njegovih odnosov z Drugimi.

Razmislek o prihodnosti antropologije je tako smiselno začrtati na podlagi analize zgodovine Zahoda in zgodovine same discipline, ki sta tesno prepleteni. Na novo je treba premisliti tematska področja in metodološke pristope (Latour 1993; Trouillot 2003; Harrison 2012) ter obravnavati tudi tiste zgodnje antropologe, antropologinje in kritike antropologije, ki niso ustrezali zamišljeni smeri discipline in so bili zato utišani (Allen in Jobson 2016). Mnogi postavljajo pod vprašaj zlasti osnovno antropološko premiso raziskovanja Drugega, ki se je izrazila ne le v zunajevropskem Drugem, temveč tudi v konstrukciji Drugih v določeni družbi, kot na primer pišeta Esteban Krotz (2006: 92–7) za mehiško antropologijo in Shinji Yamashita (2006: 31–2) za Japonsko, ali pa v novem izumljanju Drugega, ki ga predstavljajo na primer prebivalci barakarskih naselij v mestih v t. i. tretjem svetu, teroristi, begunci, borci za svobodo in drugi (Trouillot 2003).¹ Pozivi k

1 V našem prostoru je najočitnejši primer konstrukcije Drugega rasizacija Romov, sem pa sodijo tudi rasistične obravnave beguncev.

odpravi disciplinarne kolonialnosti pa opozarjajo še na dva pomembna vidika: potrebo po odpiranju prostora za sodelovanje pri ustvarjanju teorije znanstvenikom in znanstvenicam iz različnih antropoloških tradicij po svetu ter po odpravi obstoječega jezikovnega režima, ki postavlja angleščino kot osrednji akademski jezik vede² (glej Ribeiro in Escobar 2006; Santos 2009; Comaroff in Comaroff 2012; Harrison 2016: 164–5). Posledici obeh disciplinarnih režimov sta marginalizacija produkcije znanja perifernih antropologij, ki ostajajo na kognitivnem in političnem robu (prav nasprotno pa morajo antropologinje in antropologi s periferije slediti produkciji hegemonskega centra, če želijo akademsko kariero), ter postavljanje antropologov in antropologinj iz periferije v pozicijo informatorjev za projekte zahodnih antropologov, ki kolegov s periferij ne dojemajo kot enakopravnih sodelavcev (Trouillot 2003: 133–4; Ribeiro in Escobar 2006a: 13, 18).

Razmišljanje o drugih vednostih oziroma znanjih, ki so onkraj imperialnih okvirov zahodnih epistemologij, je v antropologiji prisotno že nekaj desetletij. Kriza hegemonskih antropologij se je pričela v šestdesetih letih dvajsetega stoletja kot posledica dekolonizacije, proti-imperialističnega boja, gibanja za državljanske pravice in vzpona nacionalizmov v državah globalnega Juga. V vseh teh procesih je postal odnos med vednostjo in močjo očitnejši. Pod vprašaj so pričeli postavljati vlogo antropologije v družbenih procesih in odgovornost antropologov in antropologinj ter njihov odnos do subjektov njihovih raziskav. Vsa ta preizpraševanja pa še vedno niso odpravila delitve na »center« in »periferijo« antropologije, ki jo Akhil Gupta in James Ferguson (1997: 27) poimenujeta geopolitična hegemonija, rezonira pa z delitvijo na globalni Sever in Jug. Različni antropologi to stanje v disciplini označujejo z različnimi izrazi: južnoafriški socialni antropolog Archie Mafeje ga je označil kot epistemološki apartheid (v Harrison 2016: 161), brazilski antropolog Roberto Cardoso de Oliveira kot obstoj centralnih nasproti perifernim antropologijam, ameriški antropolog nemškega rodu George W. Stocking kot hegemonске in nehegemonске antropologije (v Ribeiro in Escobar 2006a: 11), mehiški antropolog Esteban Krotz (2006: 88) kot antropologije na Jugu, francoski antropolog Bruno Latour (1993: 100–8) pa kot asimetrično antropologijo.

Neenakosti znotraj antropologije pa niso povezane le s strukturo nacionalnih razlik. Teoretiziranje in njegovi rezultati so pogosto

2 Sorodni problemi so tudi v razmerjih med angloamerškimi in kontinentalnimi etnologijami, zlasti tistimi iz osrednje in vzhodne Evrope (glej na primer Brumen in Muršič 1999; Kürti 2008; Buchowski 2012, 2014; Green, Lavoilette, Papataxiarchis in drugi 2015; Green, Lavoilette in drugi 2015).

tudi spolno označeni, kot sta med drugimi opozorili feministični antropologinji Catherine Lutz in Donna Haraway (v Harrison 2016: 161). Za preseganje teh delitev je treba razvijati zavezanost k decentralizaciji hegemonskih epistemologij, kar bi po mnenju Gustava Linsa Ribeire in Arturja Escobara (2006a: 1) lahko dosegli z vzpostavitvijo transnacionalne skupnosti antropologov, ki bi z dialogom in izmenjavo znanj med antropologinjami in antropologi po svetu obogatila in nadgradila disciplino. Velik pomen vidita v soočanju perifernih z zahodnimi oblikami konstrukcije sveta, saj zahodne antropologe s svojim delom neposredno izzivajo tisti, ki so bili prej v vlogi antropoloških objektov, sedaj pa sami sooblikujejo antropologijo. Bistvo antropološke transformacije je po njunem mnenju multiplikacija subjektov, terenov in ustvarjalcev vednosti (Ribeiro in Escobar 2006a: 19, 21).

Pomemben vidik je v delu *Provincializacija Evrope* izpostavil indijski zgodovinar Dipesh Chakrabarty (2000). Evropo vidi kot le eno od svetovnih regij, ki je v svojem teoretiziranju nezadostna in ne more ustrezno razložiti celotnega sveta. Evropo je torej treba provincializirati in razumeti kot zgolj eno od lokacij s specifičnim razumevanjem sveta. Jean Comaroff in John L. Comaroff (2012) sta pokazala, da je meja med globalnim Severom in Jugom izjemno porozna; še več, da bi moral biti globalni Jug lokacija za ustvarjanje nove vednosti, saj se po njunem mnenju globalni Sever razvija v smeri globalnega Juga. Sodobni kapitalizem s svojimi interesi in potrebami najbolje uspeva na minimalno reguliranih območjih, kamor spadajo države globalnega Juga, kjer nova razumevanja dela, časa in vrednosti spreminjajo planetarne prakse. Globalni Jug avtorja vidita kot znanilca globalne zgodovine v nastajanju, kjer potekajo scenariji, ki globalni Sever še čakajo.³

Portugalski sociolog Boaventura de Sousa Santos (2009) poudarja, da so zahodne znanosti uničile epistemologije Juga ter tako izključile znanja in vednosti, ki niso ustrezale projektu zahodne modernizacije. S svojimi teoretskimi premisleki poziva k preoblikovanju znanosti in izobraževanja ter zlasti k odkrivanju in transformiranju neobstoječe, spregledane vednosti, znanja in praks v mogočo alternativo. V tem smislu je zanimivo tudi delo Arielle Aishe Azoulay *Potencialna zgodovina: odučenje imperializma* (2019), ki poudarja potrebo po odučenju prostorskih, časovnih in političnih režimov imperija, ki so uokvirili razumevanje sveta, ter obrat k predimperialnim političnim oblikam in načinom življenja, kar pa mnogi zavračajo kot nemogoče in poudarjajo hibridnost oziroma prepletenost svetov (Bhabha 1994;

3 Za komentar na njuno knjigo z enakim naslovom, ki je izšla leta 2011, glej Mbembe (2012).

Mbembe 2019). Kot odziv na iskanje prekinitve zgodovinskega, družbenega in političnega izkoriščanja in podrejenosti se je v zadnjih dvajsetih letih razvila nova metodološka usmeritev v antropologiji, ki jo avtorji in avtorice imenujejo ontološki obrat (Henare, Holbraad in Wastell 2007; glej tudi tematsko številko Glasnika SED 2017). Ta zagovarja radikalno metodološko odprtost za različnosti in poudarja, da obstaja ne le več različnih pogledov na svet, temveč več različnih svetov, ki jih morajo antropologi raziskovati.⁴

V tej monografiji omenjene teme obravnavajo trije prispevki. Luka Culiberg poudarja povezanost vzpostavljanja antropologije kot znanstvene discipline z evropskim kolonializmom in zastavlja vprašanje, kako v postkolonialni dobi dekolonizirati humanistično in družboslovno raziskovanje. Kot primer poskusa dekolonizacije navede koncept *Azije kot metode*, s katerim bi lahko vzpostavili nov sistem referenčnih točk in nove metode ter si drugače zamislili predmet proučevanja. Jana S. Rošker analizira diskurze o Kitajski na področju evropskih akademskih raziskav in ugotavlja, da se raziskovalcem na tem področju še vedno ni uspelo zares odcepiti od esencialističnega in orientalističnega razumevanja sodobne kitajske družbe, kar vodi do številnih kulturno pogojenih nesporazumov. Pri predlogu rešitev te problematike izhaja iz predpostavke, da konceptov in kategorij ne moremo premočrtno prenašati iz enega kulturno-jezikovnega kroga v drugega. Borut Telban je z vpogledom v svoje raziskovanje na Papui Novi Gvineji poudaril pomen dolgotrajnih etnografskih raziskav na izbranem terenu, saj je prav to temelj za razumevanje družbenega in kulturnega konteksta, v katerem antropolog raziskuje. Prispevek je pomemben razmislek o temeljih antropološkega raziskovanja. Z opisom procesa raziskovanja, ki temelji na opazovanju z zavzeto udeležbo in vpetostjo v skupnost, prikaže, kako se antropolog skozi leta uči razumevati življenjske svetove skupnosti.

Urednice si v prihodnje želimo še več poglobljenih razmislekov raziskovalcev in raziskovalk o njihovi vlogi v skupnosti, v kateri raziskujejo ali delujejo (je antropolog modernizator, prinašalec napredka, morda aktivist, raziskovalec, le sogovornik ali nič od tega); o vlogi domačinov v raziskovanju – so zgolj sogovorniki ali morda tudi sodelavci in s tem soavtorji rezultatov antropologovega dela; o tem, kdo predstavlja rezultate raziskave – ali je antropolog glas svojih sogovornikov ali imajo ti priložnost govoriti zase; in o tem, ali raziskovalci pri svojem

⁴ Ontološki poskus zaobjeti kulturne razlike s seboj prinaša dva problema oziroma dve pasti: ubujanje ideje esencializma ter krepitev dihotomije med zahodnimi in nezahodnimi družbami (glej na primer Harris in Robb 2012).

delu stopajo v dialog z domačini raziskovalci in kakšne so posledice njihovega vstopa oziroma sodelovanja z izbrano skupnostjo (glej tudi Palaić 2020). Pri vsem tem je treba upoštevati tudi institucionalni okvir, v katerem raziskovalke in raziskovalci delujejo. Sistematično bo treba nasloviti tudi vprašanje lokalnih specifik in posebnosti pri spoznavanju in razumevanju Drugih na Slovenskem, ki so izšle iz privzemanja oziroma prilagoditve kolonialnih in imperialnih diskurzov na evropski periferiji, ter njihovega spreminjanja skozi čas. V nadaljevanju ponujam kratek zgodovinski oris srečevanja z zunajevropskimi Drugimi na Slovenskem, ki še zdaleč ne zajame vseh dimenzij tega vprašanja.

SREČEVANJA Z DRUGIMI: KRATEK ZGODOVINSKI ORIS

Raznolika in dinamična srečevanja ljudi s slovenskega etničnega ozemlja z zunajevropskimi deželami in ljudmi so bila v preteklih stoletjih pogostejša, kot si običajno zamišljamo. O njih je izdatno pisal etnolog Zmago Šmitek (1986a, 1986b, 1988, 1995) in jih razvrstil v več kategorij. Dolga stoletja so se lahko ljudje na tem območju o drugih kulturah in ljudeh poučili s pomočjo ljudskih pesmi in pripovedi, ki so nastajale bodisi tukaj bodisi so prihajale na to območje iz dežel zahodne in srednje Evrope (Šmitek 1986a: 11–29; glej tudi Mlakar 2019). Eden najpogostejših motivov v slovenskem ustnem izročilu od začetka petnajstega stoletja je bila »turška nevarnost« (Šmitek 1986a: 21), kar je bil neposredni odziv na srečevanja z Osmani, ki so med petnajstim in sedemnajstim stoletjem v daljših ali krajših časovnih obdobjih vpadali v slovenske dežele, ki so bile tedaj del Svetega rimskega cesarstva (več o podobah Osmanov v Jezernik 2012). O turškem dvoru so informacije prispevali tudi diplomati v avstrijski in beneško-turški diplomatski službi. Diplomati so potovali tudi na ruski dvor, za kar so bili kot odposlanci izbrani zaradi znanja jezikov (Šmitek 1986a: 33–42).

Srečevanja z Drugimi so postala intenzivnejša v sedemnajstem stoletju, njihovo število pa se je občutno povečalo v devetnajstem stoletju, ko so objave v dnevnem in revijalnem tisku, poročila, potopise, objavljena pisma in dnevnik ter spise v knjižni obliki prispevali popotniki, pustolovci, pisatelji, romarji, pomorščaki in trgovci, vojaki, ekonomski migranti, ki so v tujih deželah opravljali najrazličnejše poklice, in zlasti misijonarji (Frelj 2009; Čeplak Mencin 2012; Koprivec 2013; Trnovc 2015; Frelj in Koren 2016; Frelj, Rovšnik in Koren 2017; Marinac 2017, 2020; Jelnicar in Motoh 2021). K spoznavanju Drugih so prispevali še z risbami, razglednicami (Shigemori Bučar in

Veselič 2021), fotografijami in predmeti. Nekateri posamezniki so sodelovali tudi v kolonialnih prizadevanjih drugih imperijev (na primer španskega, italijanskega, nemškega in nizozemskega) (Šmitek 1986a; Frelih 2007), na Slovenskem pa so imeli celo priložnost ogledovati si ljudi iz zunajevropskih dežel (Ličen 2018; Mesarič 2022).

Šmitek (1986a) je pomembno opozoril na prevajanje in kroženje zahodne strokovne in znanstvene literature v evropskih jezikih, ki je prispevala k širjenju zahodnih idej o zunajevropskem Drugem v slovenskem prostoru. Temeljne idejne smernice, ki so obvladovale poglede na kulturni razvoj človeštva v osemnajstem in devetnajstem stoletju na Slovenskem, so črpale iz zahodne znanstvene misli (Šmitek 1986b). Slovenski razsvetljenci so na primer razmišljali o evoluciji človeških družb v duhu postopnega povečevanja njihove racionalnosti ali popolnosti, pri čemer so kot poganjalec tega razvoja opredeljevali zadovoljevanje materialnih, družbenih in duhovnih potreb. Poleg človekovih duševnih sposobnosti naj bi imeli pomembno vlogo pri kulturnem napredovanju tudi bolj ali manj ugodni vplivi geografskega in manj družbenega okolja. Razvoj pa naj ne bi potekal pri vseh družbah enako. Še v prvi polovici devetnajstega stoletja so jih delili na »otroške« in »odrasle«, nato pa je to delitev zamenjalo razlikovanje med »aktivnimi« in »pasivnimi« družbami (Šmitek 1986b: 10). Teoretska misel, ki je poleg kulturnega evolucionizma pomembno zaznamovala slovensko percipiranje Drugega, je bila dunajska kulturnozgodovinska šola z idejami difuzionizma in t. i. kulturnih krogov, ki jo je konec devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja v pomembni meri razvijal pater in etnolog Wilhelm Schmidt. Med drugim se je ukvarjal z idejo o izvirnem monoteizmu, vse druge oblike verovanj pa naj bi izhajale iz njegove degeneracije. To je poskušal dokazovati tudi z interpretacijo verovanj zunajevropskih ljudstev. V slovensko okolje je te ideje prenašal teolog Lambert Ehrlich, ki se je kot profesor na ljubljanski Teološki fakulteti ukvarjal s primerjalnim veroslovjem in se v začetku dvajsetih let dvajsetega stoletja na Univerzi v Oxfordu seznanil s socialno antropologijo (Šmitek in Jezernik 1992: 266).

Stiki z zunajevropskimi deželami in ljudmi so se okrepili po drugi svetovni vojni, ko se je SFR Jugoslavija v svoji zunanji politiki usmerila v gibanje neuvrčenih. Prvo srečanje neuvrčenih je bilo leta 1961 v Beogradu, jugoslovansko udejstvovanje v gibanju pa je v naslednjih desetletjih odprlo številne priložnosti za sodelovanje in izmenjave na političnem, gospodarskem, znanstveno-tehničnem in kulturnem področju (Brumen in Jeffs 2001; Palaić 2019; Piškur 2019). V tej monografiji o razvoju etnologije in muzealstva v povezavi z zunajevropskimi raziskavami in muzejskimi interpretacijami v tem času pišeta Tina Palaić in Rajko

Muršič, ki poudarjata tudi študijske izmenjave in sodelovanje slovenskih dediščinskih strokovnjakov in strokovnjakinj v neuvrščenih državah.

Področje zunajevropskega raziskovanja v znanstvenem smislu se je pričelo razvijati na Filozofski fakulteti v Ljubljani v okviru Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, pozneje tudi na Oddelku za azijske študije. Te vsebine danes bolj ali manj poučujejo tudi na univerzah v Mariboru, Novi Gorici in na Primorskem. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je bil ustanovljen kot Seminar za etnologijo leta 1940 z izvolitvijo Nika Zupaniča za univerzitetnega profesorja. Ta se je v svoji bogati akademski karieri ukvarjal tudi z antropometrijo (o Zupaniču več v Muršič in Hudelja 2009). Kot v tej monografiji pojasnjujeta Tina Palaić in Rajko Muršič, je bilo na oddelku že v poznih štiridesetih in zgodnjih petdesetih letih vsaj občasno nekaj predavanj z zunajevropsko tematiko, nato so postala del rednega programa. Poleg Zupaničevih začetnih predavanj so jih zaporedoma izvajali Božo Škerlj, Milovan Gavazzi, Slavko Kremenšek in Zmago Šmitek, danes to področje pokriva več profesorjev. Kot ugotavljata Palaić in Muršič, sta bili kadrovska in finančna podhranjenost tega področja na oddelku stalnica, kar velja še danes.

Poznavanje in raziskovanje zgodovine lastne vede, teoretskih usmeritev in dosežkov ter s tem raziskovanje dela predhodnic in predhodnikov je pomembno iz več razlogov. Vsaka zastavitev raziskovalnega problema temelji na poznavanju dotedanjih znanstvenih spoznanj, prav tako mora posamezen raziskovalec uvide svojih raziskav umestiti v okvir discipline, v kateri deluje. To je pomembno tudi zato, ker preteklo dogajanje v posamezni disciplini vpliva na sedanje razmere oziroma pogoje delovanja in pomembno določa način razvoja vede ter njenih raziskovalnih vprašanj. V tem smislu sta v tej monografiji pomembna dva prispevka. Boštjan Kravanja orisuje Šmitkovo teoretsko pisanje o etnologiji in antropologiji, s poudarkom na snovanju zunajevropske etnologije v našem prostoru. Pri tem osvetljuje zlasti njegov koncept obzorij in pokaže, da so bile Šmitkove komparativne in v človeka usmerjene obravnave kulture, religije, mitologije, načina življenja, mišljenja in predstavnosti daleč od geografskega in regionalnega determinizma, ki ga implicira pojem zunajevropskih kultur. Drugi prispevek obravnava življenje Branislave Sušnik in njeno raziskovalno ter muzejsko delo na področju antropologije, jezikoslovja in kulturne zgodovine v Paragvaju, napisal pa ga je Jaka Repič. Kot osebnost je Branislava Sušnik na Slovenskem že dobro poznana, njeno znanstveno delo pa precej manj. Raziskovala je paragvajska staroselska ljudstva, njihove mentalne svetove, mitologijo in jezike.

Pomemben premik v zunajevropskih raziskavah pomeni ustanovitev Oddelka za azijske študije, prvotno Oddelka za azijske in afriške študije, prav tako na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Ustanoviteljem Andreju Bekešu, Jani S. Rošker in Mitji Sajetu, ki so vsi daljša obdobja svojih doktorskih in podoktorskih usposabljanj preživeli v Vzhodni Aziji in so doktorske nazive pridobili v tujini, je leta 1995 uspelo uresničiti večletna prizadevanja. Mitja Saje je na primer že v zgodnjih osemdesetih letih redno izvajal lektorat kitajskega jezika v okviru Oddelka za primerjalno in splošno jezikoslovje, večja skupina zanesenjakov pa je že pred tem delovala v Slovenskem orientalističnem društvu, ustanovljenem leta 1973, katerega knjižnica je vsebovala prvi knjižnični fond oddelka.

Že od začetka na oddelku delujeta katedri za sinologijo in japonologijo, od študijskega leta 2015/16 pa je, zaenkrat le na prvi stopnji, mogoče študirati tudi koreanistiko. Oddelek poleg tega občasno ponuja vsebine iz indologije in iranistike z dolgoročno ambicijo, da se še razširi nabor študijskih programov. Prvotni načrti, da se kmalu po ustanovitvi oddelka vzpostavi tudi afrikanistika, so se izjalovili, zato je po dveh desetletjih oddelek spremenil ime. Poleg tega da pedagoško in raziskovalno delo na oddelku spodbuja poglobljen študij japonskega, kitajskega in korejskega jezika ter preteklosti in sodobnosti vzhodno-azijskih družb in kultur, ta formalni okvir vrsti študentk in študentov ter raziskovalk in raziskovalcev omogoča, da s pomočjo tujih štipendij odhajajo na krajša in daljša študijska bivanja v Vzhodno Azijo, ter podpira gostovanja tujih strokovnjakinj in strokovnjakov pri nas. Na oddelku aktivno deluje Tajvanski raziskovalni center, na njegovo pobudo pa sta Filozofska fakulteta in Fakulteta za družbene vede ustanovili Raziskovalno središče za Vzhodno Azijo (EARL), osrednji repozitorij za tiskane in digitalne vire iz Vzhodne Azije ter prostor različnih javnih dogodkov o Vzhodni Aziji.

MUZEJSKO PODROČJE

Zbiranje predmetov zunajevropskih ljudstev je bilo od samega začetka del vzpostavljanja zahodne vednosti o Drugem in v tem smislu sopotnik na poti razvoja antropologije kot discipline. Tem praksam tudi na Slovenskem sledimo že v prvo polovico devetnajstega stoletja. Kmalu po ustanovitvi Kranjskega deželnega muzeja leta 1821 so misijonarji Irenej Friderik Baraga, Franc Pirc in Ivan Čebul muzejskemu upravitelju poslali prve zunajevropske predmete, ki so jih zbrali med

severnoameriškimi staroselci Otavci in Očipvejci. Leta 1850 je prvo afriško zbirko prispeval misijonar Ignacij Knoblehar, ki jo je pridobil med ljudstvi iz Sudana in današnjega Južnega Sudana. Posamezne predmete ali manjše zbirke so muzeju darovali oziroma prodali še slovenski diplomati v službi nekdanje avstrijske države, popotniki in mornarji oziroma s temi ljudmi povezani posamezniki. Muzej je predmete pridobival naključno, zunajevropske zbirke pa so imele v odnosu do drugih podrejen položaj, kar se je ohranilo še po ustanovitvi Kraljevega etnografskega inštituta leta 1921 in dve leti zatem Kraljevega etnografskega muzeja. Stanko Vurnik, ki je kustos muzeja postal leta 1924, je namreč v konceptu postavitve stalne razstave šestnajst dvoran namenil slovenskim zbirkam, dve pa zunajevropskim. Prav tako je muzej v obdobju med svetovnima vojnama pridobil malo zunajevropskih predmetov (Palaic 2019: 135–7). Zgodovino evroazijskih zbirateljskih povezav iz prvih desetletij prejšnjega stoletja v tej monografiji osvetljuje Nataša Vampelj Suhadolnik, ki razpravlja o klasifikaciji in reprezentaciji kitajskih in japonskih zbirk v Narodnem in Slovenskem etnografskem muzeju. Za razliko od evropskih središč zbirateljstva vzhodnoazijskih predmetov, kjer se je azijska umetnost vzpostavila kot posebno področje s svojimi muzeji in akademsko ekspertizo, so pri nas vzhodnoazijski predmeti ne glede na vrsto in rabo ali status drugod ostali klasificirani kot etnološki.

Med svetovnima vojnama so začele nastajati stalne zbirke predmetov iz misijonov. Prvo je ustvarila Klaverjeva družba v Ljubljani, ki je bila kot laiška družba ustanovljena z namenom pomagati misijonarjem in misijonskim ustanovam v Afriki (Frelj in Koren 2016). Drugo je zbral t. i. »Bengalski muzej«, odprt pri jezuitski cerkvi Sv. Jožefa na Poljanah v Ljubljani, ki je bil posvečen misijonu jugoslovanskih jezuitov v Bengaliji, tretjo večjo muzejsko zbirko s predmeti iz misijonov v Afriki in Aziji pa je ustvarilo misijonsko središče lazaristov v Grobljah. Prva misijonska razstava je bila postavljena leta 1923 v Deželnem muzeju, vrhunec teh razstav pa je bil v tridesetih letih dvajsetega stoletja, ko so jih postavljali v misijonskih središčih, pa tudi na Ljubljanskem velesajmu in drugih prizoriščih (Motoh 2020: 36–9).

Po drugi svetovni vojni, zlasti po ustanovitvi Muzeja neevropskih kultur v dvorcu Goričane pri Medvodah kot posebnega oddelka SEM leta 1964, se je muzejska dejavnost na področju zbiranja, preučevanja in predstavljanja zunajevropskih zbirk razmahnila.⁵ K temu je pomembno prispevala usmeritev zunanje politike Jugoslavije v gibanje

5 Za pregled zunajevropskih zbirk iz obdobja gibanja neuvršenih v slovenskih muzejih glej Palaic (2022).

neuvrščenih, saj so med Jugoslavijo in drugimi članicami gibanja potekala številna sodelovanja in izmenjave. Zunajevropske predmete so prispevali zlasti diplomati in direktorji podjetij, ki so delovali v neuvrščenih državah, pa tudi tuji študentje in umetniki, nekaj predmetov pa je doniralo Predsedstvo Jugoslavije. V muzeju so pripravljali lastne razstave in organizirali gostovanja tujih z zunajevropsko tematiko. Tudi v tem obdobju se je muzej zadovoljil z naključnimi pridobitvami in z njimi poskušal dopolnjevati obstoječe zbirke. Leta 2001 je bil Muzej neevropskih kultur ukinjen, zunajevropske zbirke pa pridružene matičnemu SEM (Palaić 2019: 137–52).

V tem kratkem orisu ne smemo pozabiti na muzejske zbirke v drugih muzejih. Predmete in drugo gradivo iz zunajevropskih dežel, ki so jih prinašali pomorščaki avstro-ogrske vojne mornarice, danes hranijo v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran, raznovrstne predmete Alme Karlin, ki jih je na osemletnem potovanju okoli sveta zbrala v dvajsetih letih dvajsetega stoletja, pa v Pokrajinskem muzeju Celje. V Muzeju Velenje je zbirka češkega akademskega kiparja Františka Foita, ki jo je zbral po drugi svetovni vojni med več kot dvajsetletnim bivanjem na afriški celini, v Koroškem pokrajinskem muzeju pa je afriška zbirka dr. Franca Tretjaka, ki je po drugi svetovni vojni na afriški celini preživel osemnajst let. Predmete iz zunajevropskih dežel hranijo tudi v drugih muzejih, na primer v Narodnem muzeju Slovenije in Pokrajinskem muzeju Ptuj, mnoge zbirke pa so v lasti zasebnih zbiralcev.

Poleg materialne kulture, s katero uvedemo monografijo, predstavljamo tudi druge vidike slovenskega srečevanja z zunajevropskimi kulturami. V nematerialni kulturi igra pomembno vlogo jezik.

POMEN JEZIKA V ANTROPOLOŠKEM RAZISKOVANJU

Jezik ni zgolj sistem simbolov, ki človeku omogoča sporočanje informacij. V njem se zrcalijo koncepti in vrednote, ki jih družbe – tudi z učenjem jezika – prenašajo na prihodnje generacije. Preučevanje jezikovnih praks in njihovega spreminjanja lahko v tej luči ponudi pomembne uvide v delovanje skupnosti uporabnikov jezika in pokaže na njegovo konstitutivno vlogo pri različnih kulturnih praksah (več o lingvistični antropologiji v Duranti 2001). V ameriški antropologiji se je kot eno od štirih tradicionalnih podpodročij razvila lingvistična antropologija, ki preučuje povezavo med jezikom in družbenimi pojavi.

V tej monografiji svoje lingvistično antropološko raziskovanje s skupinama Auiakaj (iz vasi Kanjimej) in Meakambut v pokrajini

Vzhodni Sepik na Papui Novi Gvineji opisuje Darja Hoenigman. Zanimajo jo različni jezikovni registri, kot so skrivni jeziki, jezik preprirov, jezik duhov, objokovanje umrlih in neprevedljivi jezik celonočnih pesemskih plesov, ter družbene situacije, v katerih se te oblike govora uporabljajo. V članku predstavlja metodologijo, ki je mešanica tradicionalne etnografske metode opazovanja z udeležbo, metod terenske lingvistike in vizualne antropologije. Pri preučevanju jezikovnih praks poudarja pomen konteksta in observacijske filmske tehnike.

Nagisa Moritoki Škof pa se jezika loteva s povsem druge perspektive. Ukvarja se s težavami pri bralnem razumevanju učencev japonskega jezika, pri čemer analizira onomatopejske izraze v japonščini, ki jih pogosto najdemo v mangah in japonski popularni kulturi na splošno. Ta je precej razširjena med mladimi po vsem svetu, zato se številni učenci jezika že pred začetkom formalnega izobraževanja seznanijo s temi izrazi. Ker pa je raba onomatopejskih izrazov izrazito vezana na kontekst in situacijo, se ustrezno razumevanje pogosto izkaže za precejšnjo težavo.

Avtorica tega uvodnika želim v nadaljevanju jeziku posvetiti prav posebno pozornost, in sicer me zanimajo zlasti relacije med jezikom in močjo. Posebej opozarjam, da so znanstvene discipline in diskurzi s kategoriziranjem in urejanjem znanja vedno odsevali upravljanje s predmeti in ljudmi v določenem času (Rassool 2018: 24), kar se je odtisnilo tudi v ustvarjanje in rekontekstualizacijo znanstvenih in muzejskih besedil ter arhivov (za primer uporabe izraza pleme glej Hamilton in Leibhammer 2016). Pri tem so poleg avdio in vizualnih prikazov ter predmetov imeli pomembno vlogo zlasti diskurzi, s katerimi se je oblikovala in krepila vednost o Drugem. Zanima me terminologija, ki je služila slikanju Drugega kot drugačnega ter vzpostavljanju hierarhij med »nami« in »Drugimi«, zato bom v nadaljevanju nasloвила naslednja področja: termine neevropski, izvenevropski in zunajevropski, besedišče, uporabljeno za opisovanje zunajevropskih ljudstev, ter slovenjenje imen tujih ljudstev.

O IZBIRI TERMINA »ZUNAJEVROPSKI«

Ko govorimo o drugih celinah in z njimi povezanih geografijah, družbah in kulturah, v slovenskem prostoru naletimo na raznoliko rabo izrazov. Poleg konkretnjših terminov, ki pojasnijo, za katero celino ali del celine gre (na primer azijski, vzhodnoafriški), pogosto zasledimo izpeljanke termina evropski, kot so neevropski, zunajevropski in izvenevropski. Ker pričujoča monografija v podnaslovu vsebuje besedo

zunajevropski, mnogi prispevki v njem pa tudi drugi dve izpeljanki, v nadaljevanju ponujam nekaj razmislekov o njihovi rabi.

Raba izpeljank neevropski, zunajevropski in izvenevropski po mojem razumevanju proizvaja dva učinka. Prvi se nanaša na percepcijo Evrope kot skupnega prostora, ki se konstituira v odnosu do Drugega, kar je izjemno prepričljivo analiziral Edward Said v delu *Orientalizem* (1996 [1978]). Kot posledica tega je drugi učinek vzpostavljanje in krepitev razlik ter z njimi povezanih hierarhij med Evropo in preostalim svetom, ki ga s posplošenim izrazom poimenujemo neevropski. S tovrstnim opredeljevanjem je nemalo težav. Prvič, t. i. neevropskega sveta zaradi njegove heterogenosti ni mogoče zvesti na skupni imenovalec; drugič, ohranja se evropocentrično razumevanje sveta, ki pogosto vodi v rasistične in stereotipne podobe o ljudeh in družbah izven Evrope; tretjič, spregleda zgodovinske in aktualne nianse ter kompleksnosti odnosov med različnimi deli sveta, ki jih določajo raznovrstni tokovi migracij, ne le z drugih celin v Evropo in obratno, temveč tudi med na primer Azijo in Avstralijo, Afriko in Severno Ameriko in drugi, ter vzpostavljanje transkontinentalnih povezav in zavezništev, ki provincializirajo Evropo (glej Goody 2013; Hann 2016).

Omenjeno kompleksnost lahko prepoznavamo tudi, ko govorimo o raziskovanju in zbiranju materialne kulture med zunajevropskimi ljudstvi. Ali za zunajevropske raziskave veljajo tiste, ki jih izvajajo Evropejci in Evropejke oziroma zahodnjaki in zahodnjakinje v zunajevropskih deželah, ali sem sodijo tudi tiste, ki jih izvajajo raziskovalci in raziskovalke teh držav sami? Ali v to kategorijo sodijo samo raziskave, ki potekajo na drugih celinah, ali naj vanje prištevamo tudi raziskave med priseljenci in priseljenkami z drugih celin v evropskih državah?

Pomen refleksije lastne pozicioniranosti moramo poudariti tudi pri razmisleku o delovanju evropskih etnografskih muzejev, ki hranijo zunajevropske zbirke. V zadnjih dveh desetletjih so mnogi od njih poskušali tako vsebinsko kot metodološko prenoviti svoje delovanje. Najvidnejše posledice se kažejo v preimenovanjih teh institucij in spremembah njihovih organizacijskih struktur. Opazimo lahko poskus uporabe vsaj na videz bolj nevtralnega izraza *svetovne kulture*, na primer v združitvi treh nizozemskih etnoloških muzejev leta 2014 v Nacionalni muzej svetovnih kultur ali združitvi štirih švedskih muzejev, ki hranijo zunajevropske zbirke, v Nacionalne muzeje svetovne kulture leta 1999. Izraz svetovne kulture proizvaja podobne učinke kot izraz neevropske kulture, saj z njim ohranjamo vrzel med evropskimi in vsemi drugimi kulturami.

Menim, da bi bilo najustreznejše, če bi bili v geografskih opredelitvah raziskovalci in raziskovalke ter muzejski strokovnjaki in strokovnjakinje kar najbolj konkretni in bi govorili o državah, ljudstvih oziroma

krajih, s katerimi so raziskave povezane oziroma kjer potekajo. Ker pa vendarle potrebujemo krovni izraz, s katerim lahko označimo taka prizadevanja, smo se urednice ob zavedanju vseh njegovih implikacij odločile obdržati izraz zunajevropski, z njim pa v tej monografiji označujemo vse raziskave, povezane z ljudmi oziroma kraji na drugih celinah.

POMEN UPORABE USTREZNE TERMINOLOGIJE

Družbene spremembe in nova znanstvena spoznanja vplivajo na spreminjanje terminologije, ki jo uporabljamo pri govoru o državah izven Evrope, o zunajevropskih ljudstvih in njihovi kulturi. Terminologija, ki je bila v preteklosti uveljavljena in splošno sprejeta, lahko prispeva k škodljivim predstavitvam posameznikov in posameznic oziroma družbenih skupin in nerazumevanju njihovih zgodovinskih ter sedanjih izkušenj, zato jo moramo nenehno reflektirati, nanjo opozarjati in jo zamenjevati z ustreznjšo. Med takimi izrazi so na primer generična poimenovanja prebivalstva (na primer Indijanci, Eskimi ali Pigmejci), ki so slabšalna in pogosto netočna, ter kolonialna poimenovanja krajev (na primer Bombaj (sedaj Mumbai), Južna Rodezija (sedaj Zimbabve)), pri katerih je, kadar govorimo o današnjih entitetah, ustreznije uporabiti spremenjena imena, ki so trenutno v veljavi. Opozoriti je treba še vsaj na pojma »rasa« in »pleme«, ki ju uporabljamo zmotno, imata pa pomembne družbene učinke, saj proizvajata neenakosti in krepita hierarhije. »Rasa« ni biološko dejstvo, temveč družbeni konstrukt brez stvarne osnove v genetiki in biologiji človeške vrste, zato je izraz bolje pisati v navednicah, razložiti, zakaj ga sploh uporabljamo in kako ga razumemo, še najbolje pa se mu je izogibati, če je le mogoče. Izraz »pleme« označuje le skupine ljudi, ki prepoznavajo skupnega prednika po moški ali prednico po ženski liniji, v kolonialnem pojmovanju pa je bil pogosto uporabljen napačno, saj je lahko združil skupine ljudi z različnimi identifikacijami in s tem odgovarjal na določene politične in ekonomske potrebe v določenem času in prostoru (glej Hamilton in Leibhammer 2016). Hkrati izraz »pleme« najpogosteje povezujemo z zunajevropskimi ljudstvi in kulturami, ki so jih nekoč označevali kot »primitivna«, »preprosta«, celo »divja«, kar je posledica evrocentričnega razumevanja svetovnih družb. V tem kontekstu je pojem izrazito slabšalen in ga je treba opustiti (več o opisani terminologiji v Palaić 2021: 58).⁶

⁶ S prisvajanjem izraza »pleme« za uresničevanje emancipacijskih teženj staroselcev je njegova uporaba še kompleksnejša.

Med besedami, o katerih je treba v kontekstu govora o zunajevropskih ljudstvih dodatno razmisliti, so še *avantura*, *odkritje* in *ekso-tično*, ki razkrivajo evrocentrični pogled na stike med Evropejci in drugimi ljudstvi ter z utišanjem izkušnje tega stika pri slednjih pomembno vplivajo na krepitev pozicij moči.

SLOVENJENJE IMEN TUJIH LJUDSTEV

Pri zapisovanju imen tujih ljudstev doslej nismo bili enotni. Imena so lahko bila zapisana v izvorni obliki, uporabljeni so bili zapisi kolonizatorjev (na primer v angleščini ali španščini), nekateri so jih tudi slovenili. O tem sta pisala Božo Škerlj (1962) in Ivan Šprajc (1984). Poudarila sta, da lahko fonetiziranje imen ljudstev povzroči številne dvoumnosti in dileme. Škerlj (1962: xix–xx) je predlagal zapis imen v imenovalniku in v transkripciji, ki je čim bolj mednarodno razširjena, ter navedel nekaj pravil, ki se jih je v svojem delu držal in bi lahko bila po njegovem mnenju usmeritev tudi drugim. Šprajc (1984: 59) se zavzema za to, da se tuja imena ohranijo v izvorniku oziroma v mednarodno uveljavljenih oblikah, za pomoč bralcu pri izgovoru pa naj bo čim bolj ustrezna fonetična transkripcija v oklepaju.

Slovenski pravopis iz leta 2001 nas v členu 1118 usmerja, da imena ljudstev v slovenščino prevzemamo pisno podomačena, kar pomeni, da ime zapišemo tako, kot ga izgovorimo (SP 2001). Fran ponuja sklop 286 imen ljudstev,⁷ ki so jih pripravljavci povzeli po izpisih iz slovenskih enciklopedij in serije monografij *Ljudstva sveta*. Posebna skupina so tista imena ljudstev, »pri katerih se obstoječe, v rabi izkazano in ustaljeno ime v okolju, od koder izvira, odklanja kot nekorektno oziroma žaljivo in zanj zato priporočamo ustreznejšo sopomenko«.⁸ Ta rešitev ni vedno preprosta, zato je smiselno obravnavati vsak primer posebej in svojo odločitev bralcem argumentirati.

Urednice smo se odločile, da imena ljudstev dosledno slovenimo, ob prvem navajanju imena pa poimenovanje v mednarodno uveljavljenih oblikah zapišemo v oklepaju. Izjeme so tisti primeri, pri katerih pravilne izgovorjave imena ni mogoče z gotovostjo ugotoviti. Krajevna imena slovenimo le v tistih primerih, ki so že splošno uveljavljeni.

7 Ob ogledu obrazložitve problemskega sklopa *Prebivalska imena (plemena, ljudstva, narodi, etnične skupine)* na portalu Fran lahko ugotovimo, da še vedno nekritično uporabljajo izraz pleme.

8 Glej <https://www.fran.si/spt-kategorije?tab=PrebivalskaImenaPlemen>.

Dober primer slovenjenja, ki ga lahko upoštevamo kot vodilo pri pisanju antropoloških in muzeoloških besedil o neevropskih ljudstvih, je prevod dela Bronislawa Malinowskega *Argonavti zahodnega Pacifika* založbe Aristej iz leta 2017. Za zapis lastnih in stvarnih imen iz kitajščine uporabljamo mednarodno transkripcijo *pinyin*, za japonsščino pa transkripcijo *Hepburn*.

Pričujočo monografijo dopolnjujejo prispevki monografije *Raziskovanje izven Evrope: teme in pristopi*, ki smo jo uredile z istim vzgibom refleksije in pregleda raziskovanja zunaj Evrope pri nas. Ta prav tako odpira vprašanje, kako tam raziskovati, ter prinaša analize izbranih tematik s področij leposlovja, glasbe, preučevanja religije in spola ter politik reprezentacij, ki spadajo na področje vzhodnoazijskih študij in antropologije.

ZAHVALE

Urednice se zahvaljujemo Javni agenciji za raziskovalno dejavnost ARRS, ki je sofinancirala izdajo monografije. Zahvala gre recenzentki Martini Bofulin in recenzentu Sebastjanu Vörösu za konstruktivno vrednotenje monografije, za lekturo pa Roku Janežiču. Toplo pa se zahvaljujemo predvsem vsem avtoricam in avtorjem besedil za njihov prispevek k obravnavani tematiki in potrpežljivost v procesu urejanja njihovih prispevkov.

Avtorica uvoda se zahvaljuje Sarah Lunaček in Maji Veselič za konstruktivno diskusijo o tematskih sklopih uvoda in pomembne dopolnitve besedila, še posebej pa Rajku Muršiču za njegovo temeljito branje in usmeritve. Vse tri urednice smo enakovredno prispevale k urejanju monografije.

CITIRANE REFERENCE

ALLEN, JAFARI SINCLAIRE IN RYAN CECIL JOBSON 2016 'The Decolonizing Generation: (Race and) Theory in Anthropology since the Eighties.' *Current Anthropology* 57(2): 129–48.

AZOULAY, ARIELLA AĪSHA 2019 *Potential History: Unlearning Imperialism*. London: Verso Books.

BHABHA, HOMI K. 1994 *The Location of Culture*. London in New York: Routledge.

- BRUMEN, BORUT IN NIKOLAI JEFFS 2001 'Afrike'. V: *Afrike*. Tematska številka Časopisa za kritiko znanosti 29(204/205/206). Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani. Str. v–xxvii.
- BRUMEN, BORUT IN RAJKO MURŠIČ 1999 'Uvod v odčaranje tranzicije.' V: *Cultural Processes and Transformations in Transition of the Central and Eastern European Post-Communist Countries*. Rajko Muršič in Borut Brumen, ur. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta. Str. 7–12.
- BUCHOWSKI, MICHAŁ 2012 'Intricate Relations between Western Anthropologists and Eastern Ethnologists.' *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology* 63: 20–38.
- BUCHOWSKI, MICHAŁ 2014 'Twilight Zone Anthropologies: The Case of Central Europe.' *Cargo* 12(1–2): 7–18.
- CHAKRABARTY, DIPESH 2000 *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.
- COMAROFF, JEAN IN JOHN L. COMAROFF 2012 'Theory from the South: Or, how Euro-America is Evolving Toward Africa.' *Anthropological Forum* 22(2): 113–31.
- ČEPLAK MENCIN, RALF 2012 *V deželi nebesnega zmaja: 350 let stikov s Kitajsko*. Ljubljana: Založba / *cf.
- DURANTI, ALESSANDRO 2001 *Linguistic Anthropology. A Reader*. Malden (MA); Oxford: Blackwell Publishers.
- FRELIH, MARKO 2009 *Sudanska misija 1848–1858: Ignacij Knoblehar – misijonar, raziskovalec Belega Nila in zbiralec afriških predmetov*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- FRELIH, MARKO 2007 *Togo album: 1911–1914: fotografski viri o prvi brezžični radiotelegrafski povezavi med Afriko in Evropo, o življenju v Togu in o snemanju filma Bela boginja iz Wangore*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- FRELIH, MARKO IN ANJA KOREN 2016 *Odmevi Afrike: Družba sv. Petra Klaverja za afriške misijone in njeno delovanje v Ljubljani v prvi polovici 20. stoletja*. Stična: Muzej krščanstva na Slovenskem.
- FRELIH, MARKO, RENNY ROVŠNIK IN ANJA KOREN 2017 *Baba wa Bambuti: obisk misijonarja in antropologa Paula Schebeste na Slovenskem leta 1933 in njegova afriška zbirka v Slovenskem etnografskem muzeju*. Stična: Muzej krščanstva na Slovenskem.
- GLASNIK SED 2017 'Ontološki obrat v antropologiji.' *Glasnik SED* 57(3–4): 5–42.
- GOODY, JACK 2013 *Vzhod na Zahodu*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- GREEN, SARAH, PATRICK LAVIOLETTE, EVTHYMOS PAPATAXIARCHIS IN DRUGI 2015 'Forum Rethinking Euro-Anthropology.' *Social Anthropology* 23(3): 330–64.
- GREEN, SARAH, LAVIOLETTE, PATRICK IN DRUGI 2015 'Forum Rethinking Euro-anthropology: part two.' *Social Anthropology* 23(4): 492–509.

- GUPTA, AKHIL IN JAMES FERGUSON 1997 'Discipline and Practice: »The Field« as Site, Method, and Location in Anthropology.' V: *Anthropological locations: boundaries and grounds of a field science*. Akhil Gupta in James Ferguson, ur. Berkeley: University of California Press. Str. 1–46.
- HAMILTON, CAROLYN IN NESSA LEIBHAMMER 2016 'Tribing and Untribing the Archive.' V: *Tribing and Untribing the Archive: Identity and Material Record in Southern KwaZulu-Natal in the Late Independent and Colonial Periods*. 2 delo. Carolyn Hamilton in Nessa Leibhammer, ur. Pietermaritzburg: University of KwaZulu-Natal Press. Str. 13–48.
- HANN, CHRIS 2012 'A Concept of Eurasia.' *Current Anthropology* 57(1): 1–27.
- HARRIS, OLIVER J. T. IN JOHN ROBB 2012 'Multiple ontologies and the problem of the body in history.' *American Anthropologist* 114(4): 668–79.
- HARRISON, FAYE V. 2012 'Dismantling Anthropology's Domestic and International Peripheries.' *WAN [World Anthropologies Network] e-Journal*: 87–110.
- HARRISON, FAYE V. 2016 'Theorizing in Ex-Centric Sites.' *Anthropological Theory* 16(2–3): 160–76.
- HENARE, AMIRIA, MARTIN HOLBRAAD IN SARI WASTELL, ur. 2007 *Thinking Through Things*. London: Routledge.
- JELNIKAR, ANA IN HELENA MOTOH 2021 *Potovanje v Indijo: misijonarska potopisa, konteksti in analize. Moja pot v Indijo. V imenu Gospodovem*. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Annales ZRS.
- JEZERNIK, BOŽIDAR, ur. 2012 *Imaginarni »Turek«*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- KOPRIVEC, DAŠA 2013 *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- KROTZ, ESTEBAN 2006 'Mexican Anthropology's Ongoing Search for Identity.' V: *World Anthropologies: Disciplinary Transformations Within Systems of Power*. Gustavo Lins Ribeiro in Arturo Escobar, ur. Oxford; New York: Berg. Str. 87–109.
- KÜRTI, LÁSZLÓ 2008 'East and West: The scholarly divide in anthropology.' *Anthropological Notebooks* 14(3): 25–38.
- LATOUR, BRUNO 1993 *We Have Never Been Modern*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- LIČEN, DAŠA 2018 'Razstaviti Drugega: Saidin prihod v Trst.' *Glasnik SED* 58(1–2): 5–15.
- MARINAC, BOGDANA 2017 *Čez morje na nepoznani Daljni vzhod: Potovanja pomorščakov avstrijske in avstro-ogrske vojne mornarice v Vzhodno Azijo*. Piran: Pomorski muzej.
- MARINAC, BOGDANA 2020 'Nevropska dediščina v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran.' *Glasnik SED* 60(1): 7–21.
- MBEMBE, JOSEPH-ACHILLE 2012 'Theory From the Antipodes: Notes on Jean & John Comaroffs' TFS.' *Theorizing the Contemporary, Fieldsights*. Spletni vir: <<https://culanth.org/fieldsights/theory-from-the-antipodes-notes-on-jean-john-comaroffs-tfs>>, 28. 2. 2022.

- MBEMBE, JOSEPH-ACHILLE 2019 *Kritika črnskega uma*. Ljubljana: Založba ZRC.
- MESARIČ, ANDREJA 2022 'Racialized Performance and the Construction of Slovene Whiteness: Ethnographic Shows and Circus Acts on the Habsburg Periphery, 1880–1914.' V: *Staged Otherness: Ethnic Shows in Central and Eastern Europe, 1850–1939*. Dagnosław Demski in Dominika Czarnecka, ur. Budapest: Central European University Press. Str. 257–93.
- MLAKAR, ANJA 2019 *Skrivnostni tujec in demonski sovražnik: Drugi in drugost v slovenski sloustenveni folklori*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- MOTOH, HELENA 2020 'Azija med tigri in maliki: misijonske razstave v Sloveniji v prvi polovici 20. stoletja.' *Glasnik SED* 60(1): 34–41.
- MURŠIČ, RAJKO IN MIHAELA HUDELJA, ur. 2009 *Niko Zupanič, njegovo delo, čas in prostor: spominski zbornik ob 130. obletnici rojstva dr. Nika Zupaniča*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- PALAIČ, TINA 2019 'Muzej neevropskih kultur v Goričanah: Prakse pridobivanja zunajevropskih zbirk, povezanih z gibanjem nevrščenenih.' *Etnolog* 29: 185–208.
- PALAIČ, TINA 2020 'Neevropske raziskave v Sloveniji: od zbiranja k raziskovanju, Simpozij v spomin Zmagu Šmitku, Slovenski etnografski muzej, 5.-7. 11. 2019.' *Glasnik SED* 60(2): 138–41.
- PALAIČ, TINA 2021 'Interpretacija zunajevropskih etnografskih zbirk: Utišanje zgodovinskih in sodobnih naracij.' *Glasnik SED* 61(2): 53–63.
- PALAIČ, TINA 2022 'Obdobje gibanja nevrščenenih kot priložnost za nastanek zunajevropskih muzejskih zbirk: pregled pridobitev v slovenskih muzejih.' (V pogledu. V tisku.)
- PIŠKUR, BOJANA 2019 'Južna ozvezdja: druge zgodovine, druge modernosti.' V: *Južna ozvezdja: Poetike nevrščenenih*. Tamara Soban, ur. Ljubljana: Moderna galerija. Str. 9–24.
- RASSOOL, CIRAJ 2018 'Museum Labels and Coloniality.' V: *Words Matter: An Unfinished Guide to Word Choices in the Cultural Sector*. Wayne Modest in Robin Lelijveld, ur. Amsterdam: National museums of world cultures. Str. 21–4.
- RIBEIRO, GUSTAVO LINS IN ARTURO ESCOBAR 2006 *World Anthropologies: Disciplinary Transformations within Systems of Power*. Oxford; New York: Berg.
- RIBEIRO, GUSTAVO LINS IN ARTURO ESCOBAR 2006a 'World Anthropologies: Disciplinary Transformations Within Systems of Power.' V: *World anthropologies: disciplinary transformations within systems of power*. Gustavo Lins Ribeiro in Arturo Escobar, ur. Oxford; New York: Berg. Str. 1–25.
- SAID, EDWARD W. 1996 [1978] *Orientalizem: zabodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA 2009 'A Non-Occidental West? Learned ignorance and ecology of knowledge.' *Theory, Culture & Society* 26(7–8): 103–25.
- SHIGEMORI BUČAR, CHIKAKO IN MAJA VESELIČ 2021 *Podobe iz daljnih dežel: stare vzhodnoazijske razglednice v slovenskih javnih zbirkah*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

- SP 2001 *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- ŠKERLJ, BOŽO 1962 *Ljudstva brez kovin*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- ŠMITEK, ZMAGO 1986a *Klic daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture*. Ljubljana: Založba Borec.
- ŠMITEK, ZMAGO 1986b 'Slovenski pogledi iz 18. in 19. stoletja na kulturni razvoj človeštva.' *Traditiones* 15: 5–18.
- ŠMITEK, ZMAGO, ur. 1988 *Poti do obzorja: antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*. (Izbor in spremna beseda Zmago Šmitek.) Ljubljana: Založba Borec.
- ŠMITEK, ZMAGO 1995 *Srečevanja z drugačnostjo: slovenska izkustva eksotike*. Radovljica: Didakta.
- ŠMITEK, ZMAGO IN BOŽIDAR JEZERNIK 1992 'Antropološka tradicija na Slovenskem.' *Etnolog* 2: 259–66.
- ŠPRAJC, IVAN 1984 'Nekaj misli o transkribiranju tujih imen v naši literaturi.' *Glasnik SED* 24(3): 56–9.
- TRNOVEC, BARBARA 2015 *Kolumbova hči: življenje in delo Alme M. Karlin*. Celje: Pokrajinski muzej.
- TROUILLOT, MICHEL-ROLPH 2003 *Global Transformations: Anthropology and the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan.
- YAMASHITA, SHINJI 2006 'Reshaping Anthropology: A View from Japan.' V: *World Anthropologies: Disciplinary Transformations Within Systems of Power*. Gustavo Lins Ribeiro in Arturo Escobar, ur. Oxford; New York: Berg. Str. 29–48.

O AVTORICI

Tina Palač, univ. dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in pedagoginja, kustosinja v Slovenskem etnografskem muzeju; tina.palaic@etno-muzej.si.